1.4. ПРАВОВЕ ТА НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЧОТИРИ КЛЮЧОВІ ПОСТАНОВИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ РОЗМІРУ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ АТЕСТОВАНИМИ СУДОВИМИ ЕКСПЕРТАМИ ПСИХОЛОГАМИ[1]

Анотація. Огляд адресовано позивачам, адвокатам і судовим експертам-психологам, які обґрунтовують розмір компенсації моральної (немайнової) шкоди. Редакція журналу проаналізувала чотири постанови Верховного Суду й кожну супроводила ключовими тезами та порадами щодо подальших дій, нагадавши, що висновки Суду про застосування норм права обов'язкові для суб'єктів владних повноважень і враховуються іншими судами (ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Перша позиція сформульована Великою Палатою 28.02.2018 у справі № 2-1/07: утримання особи проти її волі в психіатричній лікарні негативно позначається на її психологічному стані й дає підстави для відшкодування, проте позивач не надав розрахунку розміру шкоди і отримав 2 тис. грн; за поясненням редакції, без такого розрахунку суд визначає суму на власне переконання, не спираючись на експертну думку. У справі № 607/13541/17 (постанова від 17.09.2020) Суд погодився з апеляційною інстанцією, яка з огляду на глибину й тривалість страждань та 22 місяці перебування позивача під слідством і судом присудила 200 000 грн і відхилила доводи ГУ НП в Тернопільській області про мінімальний розмір 91 806 грн. Постанова від 27.08.2020 у справі № 752/23814/17-ц засвідчує ризик звернення до спеціаліста-психолога замість атестованого судового експерта: дослідження, що ґрунтувалося лише на документах позивача, суди не взяли до уваги, а клопотання про судову психологічну експертизу позивач не заявляв. Натомість у справі № 357/14357/17 (постанова від 25.08.2020) висновок судової психологічної експертизи про порушення нормальних життєвих зв'язків позивача допоміг належно обґрунтувати стягнуту суму. Узагальнюючи практику, редакція пояснює, що експертизу на встановлення факту моральних страждань і орієнтовного розміру компенсації учасник справи замовляє самостійно за ст. 106 ЦПК України, а експерт застосовує Методику психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди (реєстраційний номер 14.1.75). Компетенція експерта обмежена: ступінь вини, факт злочину чи процесуальний статус учасників встановлює суд, і саме ці дані стають вихідними для експертного дослідження.

Ключові слова: відшкодування моральної шкоди, немайнова шкода, судово-психологічна експертиза, Велика Палата Верховного Суду, судова практика, атестований судовий експерт, експертне дослідження спеціаліста, компетенція експерта, стаття 106 ЦПК України.

Four Key Rulings of the Supreme Court of Ukraine on Determining the Amount of Compensation for Non-Pecuniary Damage by Certified Forensic Expert Psychologists

Abstract. Claimants seeking compensation for non-pecuniary (moral) damage in Ukraine often lack a reasoned calculation of its amount, and this editorial review examines four Supreme Court rulings that clarify the role of forensic psychological examination in such cases. Each ruling is presented through its key legal positions and practical guidance for parties and experts. The Grand Chamber (28

February 2018, case No. 2-1/07) recognised that involuntary confinement in a psychiatric hospital harms a person's psychological state and warrants compensation, yet without a calculation the court fixed the amount at its own discretion. In case No. 607/13541/17 (17 September 2020) the Court endorsed an award of UAH 200,000, reached after weighing the depth and duration of suffering and 22 months under investigation and trial, and rejected the police's argument for the minimum sum. The ruling in case No. 752/23814/17-ц (27 August 2020) shows the risk of relying on a psychologist acting as a specialist rather than a certified forensic expert: a study based solely on the claimant's documents was disregarded. In case No. 357/14357/17 (25 August 2020) a forensic psychological expert opinion on the disruption of the claimant's normal life helped substantiate the award. The editors conclude that a party may commission the examination under Article 106 of the Civil Procedure Code, that the registered methodology No. 14.1.75 applies, and that the expert's competence is bounded: guilt, the fact of a crime and procedural status are established by the court and serve as initial data for the examination.

Keywords: non-pecuniary damage, compensation, forensic psychological examination, Grand Chamber of the Supreme Court, case law, certified forensic expert, expert competence, Civil Procedure Code of Ukraine.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 22.09.2020.*

Повний текст

??ЗБІЛЬШЕННЯ ОРІЄНТОВНО-РЕКОМЕНДОВАНОГО РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗАВДАНІ ПОЗИВАЧУ МОРАЛЬНІ СТРАЖДАННЯ, ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ОБГРУНТУВАННЯ ПОЗОВУ, У ТОМУ ЧИСЛІ ВІД НАЯВНОСТІ В НЬОМУ ВИСНОВКІВ ТАКОГО ЗБІЛЬШЕННЯ ОПИСАНИХ У СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ:

?2. Постанова Верховного Суду від 17 вересня 2020 року по справі №607/13541/17: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91614453

⚡Ключові тези:

✔️ Розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо).

✔️✔️Розмір моральної шкоди визначається з урахуванням обставин справи, але за час незаконного перебування громадянина під слідством чи судом він має бути не меншим однієї мінімальної заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством або судом.

✔️✔️Коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні з мінімальним розміром заробітної плати, суд при вирішенні цього питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати, що діє на час розгляду справи.

✔️✔️Змінюючи рішення суду першої інстанції та визначаючи розмір морального відшкодування, апеляційний суд, на підставі належної оцінки поданих сторонами доказів (прим. - висновків судово-психологічної експертизи), врахував обсяг заподіяної шкоди, глибину та тривалість моральних страждань, перебування позивача протягом 22 місяців, під слідством та судом, що призвело до порушення нормальних життєвих зав`язків, у зв`язку із чим **дійшов обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для стягнення моральної шкоди у розмірі 200 000 грн.**, яка визначена з урахуванням конкретних обставин справи.

✔️✔️Доводи касаційної скарги ГУ НП в Тернопільській області про необхідність визначення суми відшкодування моральної шкоди у **мінімальному розмірі, який за 22 місяці становить 91 806 грн.**, є необґрунтованими та спростовуються встановленими у цій справі обставинами, яким суд апеляційної інстанції дав належну оцінку, висновки щодо якої обґрунтовано сформулював у мотивувальній частині прийнятої у справі постанови.
⚡**Алгоритм дій:** проведення відповідного експертного дослідження щодо розрахунку орієнтовно-рекомендованого розміру компенсації за завдані позивачу моральні страждання необхідно замовити атестованому Міністерством юстиції України судовому експерту психологу. Вказане дослідження є цілком належним та допустимим джерелом доказів в судовій справі. На теперішній час в Реєстрі судових методик зареєстрована та введена в дію з 18.01.2019 року - Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди, яка має реєстраційний номер 14.1.75 та яку експерт обов'язково повинен застосувати при проведенні вказаного дослідження.

??ВИСНОВКИ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ - ПСИХОЛОГІВ СУДОМ НЕ ПОВИННІ БРАТИСЬ ДО УВАГИ, ОСКІЛЬКИ ТАКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОВОДИТЬСЯ СПЕЦІАЛІСТОМ - ПСИХОЛОГОМ, А НЕ АТЕСТОВАНИМ СУДОВИМ ЕКСПЕРТОМ В ЦІЙ ГАЛУЗІ:

?3. Постанова Верховного Суду від 27 серпня 2020 року по справі № 752/23814/17-ц:
http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91397345
⚡Ключові тези:
✔️Доводи касаційної скарги про те, що суди не надали належної оцінки висновку експертного дослідження спеціалістів - психологів від 18 травня 2018 року № 6/05-18 є помилковими, оскільки суди оцінили цей доказ та правильно не взяли його до уваги, оскільки з його тексту вбачається, що дане дослідження проведено спеціалістом, а не атестованим судовим експертом в цій галузі.
✔️✔️При цьому спеціалістом прийнято до уваги лише документи і пояснення, які подані позивачем та не проаналізовано всі докази, які містяться в матеріалах справи. Разом з тим, в ході розгляду справи позивач не заявляв клопотань про призначення у справі відповідної судової психологічної експертизи.
⚡**Алгоритм дій:** звернення до атестованого судового експерта психолога є належною та допустимою дією щодо встановлення як факту спричинених моральних страждань, так і обгрунтування розміру відшкодування моральної шкоди. Залучення спеціаліста психолога тягне наслідки не врахування результатів експертного дослідження у суді.

??ВИСНОВОК СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, НАЛЕЖНИМ ЧИНОМ ОБҐРУНТОВУЄ РОЗМІР МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЯКА ПІДЛЯГАЄ СТЯГНЕННЮ:

?4. Постанова Верховного Суду від 25 серпня 2020 року по справі № 357/14357/17:
http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91186291
⚡Ключові тези:
✔️Визначаючи розмір морального відшкодування, суди попередніх інстанцій врахували обсяг заподіяної шкоди, глибину та тривалість моральних страждань, перебування позивача протягом тривалого часу під слідством та судом, що згідно з висновком судової психологічної експертизи від 30 січня 2019 року № 9816/18-61 призвело до порушення нормальних життєвих зв`язків, у зв`язку із чим дійшли обґрунтованого висновку про наявність

правових підстав для стягнення моральної шкоди.

✔✔Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, визначив і встановив правильний період перебування позивача під слідством і судом, за який позивач має право на відшкодування моральної шкоди, та урахувавши всі обставини конкретної справи, глибину моральних страждань, висновок судової психологічної експертизи, належним чином обґрунтував розмір стягнутої моральної шкоди.

⚡**Алгоритм дій:** призначати судово-психологічну експертизу потрібно по встановленим та доведеним фактам порушення прав позивача. У відповідності до Науково-методичних рекомендацій з питань призначення судових експертиз та експертних досліджень, які затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 до компетенції атестованого судового експерта психолога відноситься питання визначення можливого розміру грошової компенсації за завдані особі страждання (моральну шкоду), якщо такі страждання будуть встановлені. Однак, для проведення судової психологічної експертизи з визначення розміру заподіяної моральної шкоди, судовому експерту психологу необхідні певні встановлювані лише судом вихідні дані (рішення суду, що набрало законної сили), а саме: 1) судові рішення щодо встановленого ступеня вини спричинювача шкоди (підозрюваного, обвинуваченого, засудженого), 2) судові рішення щодо підтвердження факту події злочину та порушення прав конкретного потерпілого, позивача та інше. Оскільки, згідно частини 4 статті 69 КПК України, частини 1 статті 243 КПК України, експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи та на свій розсуд вирішувати питання права в справі або в кримінальному провадженні, яке розслідується та встановлювати ступінь винності осіб у справі, вирішувати чи було скоєно злочин чи ні, а також надавати процесуальний статус потерпілого, підозрюваного або інше - учасникам справи на власний розсуд тощо. **Згідно постанови КЦС ВС від 18.03.2020 у справі № 460/2545/17, якщо право, за захистом якого звернувся позивач, не порушено, то і підстав для відшкодування моральної шкоди (похідна вимога) немає.**

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

кандидат психологічних наук, доцент

НАЗАРОВ Олег Анатолійович

атестований судовий експерт з правом проведення експертиз за експертною спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», поліграфолог

вул. Магнітогорська, 1б, оф. 304, м. Київ, 02024, тел.: +38 (044) 228-76-15, +38 (093) 476-72-60, +38 (098) 011-85-63,
e-mail: 2825818819@mail.gov.ua

Нагадуєм, що науковий журнал запроваджує надання послуг "Консультація": запит на проведення судово-психологічної експертизи, дослідження із застосуван-

ням поліграфа на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia

Незалежній не державній професійній атестованій судово-психологічній експертизі в Україні бути: історія однієї перемоги або про можливість призначення першої недержавної професійної атестованої судово-психологічної еспертизи з 09 липня 2020 року - https://expertize-journal.org.ua/all-news/2325-nezalezhnij-ne-derzhavnij-profesijnij-atestovanij-sudovo-psikhologichnij-ekspertizi-v-ukrajini-buti-istoriya-odnieji-peremogi

Огляд змін до законодавства України: процесуальний статус спеціаліста у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки з 1 липня 2020 року - https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/2271-noveli-zakonodavstva-ukrajini-protsesualnij-status-spetsialista-u-kriminalnikh-provadzhennyakh-pro-kriminalni-prostupki-z-1-lipnya-2020-roku

Електронна бібліотека правозахисника України. Серія: Застосування рішень Європейського суду з прав людини в українському судочинстві - https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/1088-biblioteka-navchalnikh-posibnikiv-shchodo-zastosuvannya-rishen-evropejskogo-sudu-z-prav-lyudini-v-ukrajini

Електронна бібліотека судді України: квітень 2020 року (більше 70 книг) - https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/786-elektronnaya-biblioteka-suddi-ukrajini-stanom-na-sichen-2018-roku-bilshe-30-knig

Колекція зразків клопотань про відкладення розгляду справи у зв'язку із впровадженням карантину та типові зразки заяв, які подаються до суду станом на 20 березня 2020 та оголошення ДСА України від 19 березня 2020 - https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/1076-zbirnik-zrazkiv-klopotan-pro-vidkladennya-rozglyadu-spravi-u-zv-yazku-iz-vprovadzhennyam-karantinu-stanom-na-20-bereznya-2020-ta-tipovi-zrazki-zayav-yaki-podayutsya-do-sudu

References

1. Chotyry kliuchovi postanovy Verkhovnoho Sudu shchodo vstanovlennia rozmiru vidshkoduvannia moralnoi shkody atestovanymy sudovymy ekspertamy psykholohamy [Four Key Rulings of the Supreme Court of Ukraine on Determining the Amount of Compensation for Non-Pecuniary Damage by Certified Forensic Expert Psychologists]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2020. Vol. 5, No. 5 (29). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/2979-chotiri-klyuchovi-postanovi-verkhovnogo-sudu-shchodo-vstanovlennya-rozmiru-vidshkoduvannya-moralnoji-shkodi-atestovanimi-sudovimi-ekspertami-psikhologami-2 (onovlena versiia vid 26.09.2020). [in Ukrainian].